

Ба Шӯрои диссертатсионии 6D.KOA-017
назди Институту иқтисодиёт ва демографияи
Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон,
734025, ш. Душанбе, кучаи Айнӣ, 44

ТАҚРИЗ

ба диссертатсияи Сафоев Абдумачид Каримович дар мавзӯи
«Идоракунии лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар раванди саноатикунонии
босуръати Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ
доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.06.04 - Ташкил ва
идоракунии корхонаҳо, низомҳо ва комплексҳо пешбинӣ гардидааст.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Таҳқиқот
ба талаботи шиносномаи таҳассус – 08.00.06.04. – Ташкил ва идоракунии
корхонаҳо, низомҳо ва комплексҳо, бандҳои 10.1. Самтҳои муосири
коркардҳои назариявӣю методологӣ дар соҳаи ташкили истеҳсолот ва
идоракунӣ дар корхонаҳо, низомҳо ва комплексҳо; 10.3. Сиёсати
давлатӣ, механизмҳо, методҳо ва технологияҳои таҳия ва татбиқи он.
Стратегия ва тактика дар амалисозии сиёсати давлатӣ; 10.5.
Механизмҳои институтсионалии идоракунии низомҳои иқтисодиву
иҷтимоӣ. Идоракунии тағйирот дар низомҳои иқтисодӣ; 10.7.
Лоиҳакашии низоми идоракунии ташкилот. Идоракунии зернизомҳо ва
функсияҳои алоҳидаи он, равандҳо ва захираҳои истеҳсолӣ, дороиҳои
ғайримоддӣ (патентҳо, ноу-хау, имидж, бренд ва ғ.). Идоракунии лоиҳаҳо,
коркарди лоиҳаҳои сармоягузорӣ ва идоракунии он, идоракунии
донишҳо, хавф (риск), сифат, бизнес-равандҳо дар ташкилот.
Методология ва методҳои идоракунии инноватсионӣ, низоми
инноватсионии корпоративӣ; 10.8. Ҷанбаҳои методӣ ва методологии
арзёбии самаранокии идоракунии низоми иҷтимоӣ-иқтисодӣ. Методҳо
ва нишондиҳандаҳои арзёбии натиҷабахшии идоракунӣ. Ташкил ва
идоракунии истифодаи оқилонаи захираҳои истеҳсолии ташкилот.
Тарҳрезӣ, таҳияи усулҳо ва воситаҳои мониторинги равандҳои
истеҳсолот ва дигар равандҳои ба он алоқманд; дурнамогирӣ,
банақшагирӣ ва идораи равандҳои истеҳсолӣ ва натиҷаи онҳо. Назорат,
мониторинг ва татбиқи муносибатҳои бенчмаркинг дар низоми
идоракунии ташкилот. Механизмҳо ва методҳои қабул ва амалисозии
қарорҳои идоракунӣ. Идоракунии лоиҳаҳо. Идоракунии равандҳои
истеҳсолот, низоми муосири истеҳсолӣ мутобиқат менамояд.

Мубрамияти мавзӯи таҳқиқотӣ. Дар ҳама давраи замон рушди
иқтисодиёти ҳар кишвар аз тараққиёти соҳаҳои пешбари он вобастагӣ
дорад. Айни замон кишварҳои пешрафтаи ҷаҳон имкониятҳои худро ба

он равона карда истодаанд, ки бо така ба унсурҳои инноватсионӣ ва рақамикунонӣ соҳаҳои бартариятноки аҳамияти иҷтимоӣ-иқтисодидоштаро рушд диҳанд ва бо ин восита мавқеи худро дар раванди ҷаҳонишавии иқтисодиёт миёни дигар давлатҳо устувортар нигоҳ доранд, яъне рақобатпазир бошанд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ҳамчун ҷузъи иқтисодиёти ҷаҳонӣ дар самти таъмини рушди иқтисоди миллӣ ҳадафҳои муайянеро пеш гузоштааст, ки хоси марҳилаи кунунии инкишофи иқтисодиёт дар кишвар буда, бо ҳалли масъалаҳои рушди саноатикунонӣ ва тараққиёти инноватсионии соҳаҳо алоқаманд мебошад ва дар ин ҷода нақши сармоягузориҳо ба рушди соҳаи саноат хеле муҳим аст.

Аз ин нуқтаи назар, масъалаи баланд бардоштани ҷаҳолсозии сармоягузорӣ ва беҳтар намудани фазои мусоид барои сармоягузорӣ яке аз масъалаҳои калидӣ ба шумор меравад. Дар баробари ин, дар марҳилаи кунунии дигаргунсозии иқтисодӣ, ҳадафи асосии идоракунии иқтисодӣ дар шакли дарозмуддат ин фароҳам овардани шароит барои рушди устувор ва рушди низоми ҳудудии иқтисодӣ мебошад, ки ба баланд бардоштани сатҳ ва сифати зиндагии аҳолии мамлакат нигаронида шудааст. Ин устувории иқтисодиёт, иҷтимоиёт ва экологиро таъмин менамояд. Ноил гардидан ба ин ҳадафҳо бе коркарди лоиҳаҳои сармоягузорӣ ва ҷалби сармоягузорӣ ба иқтисодиёти мамлакат имконпазир мебошад. Чӣ тавре Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд намуд: «То соли 2025 дар кишвар татбиқи беш аз 200 лоиҳаи сармоягузори давлатӣ пешбинӣ гардида, танҳо ба бахши воқеӣ ва инфрасохтор зиёда аз 82 млрд. сомонӣ сармоягузорӣ карда мешавад. Агар соли 1991 дар мамлакат ҳамагӣ 358 корхонаи саноатӣ бо 33 ҳазор ҷойи корӣ ҷаҳолият дошта бошад, пас дар замони соҳибистиқлолӣ 2500 корхонаи истеҳсоли бунёд гардида, соли 2022-юм 2800 корхонаи саноатӣ бо 85 ҳазор ҷойи корӣ ҷаҳолият карда истодаанд. Танҳо соли 2022-юм беш аз 500 коргоҳу корхонаҳои истеҳсоли бо 6 ҳазор ҷойи нави корӣ ба ҷаҳолият оғоз карданд ва барои то 43 млрд. сомонӣ афзоиш ёфтани ҳаҷми истеҳсоли 6 маҳсулоти саноатӣ дар соли 2022 мусоидат намуданд».¹

Нуқтаҳои зикршуда коркарди заминаҳои илмӣ-методологӣ ва амалии идоракунии лоиҳаҳои сармоягузориҳо дар раванди саноатикунонии босуръати Ҷумҳурии Тоҷикистон талаб менамоянд. Аз

¹ Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон». Душанбе. 23.12.2022. Захираи электронӣ: <http://prezident.tj/ru/node/29824> (Санаи тафтиш: 24.12.2022).

ин ру, мавзуи интихобнамудаи унвонҷӯ Сафоев А.К. мубрам буда, дорои аҳаммияти муҳими назариявӣю методологию амалӣ мебошад.

Навгонии илмӣ таҳқиқот. Натиҷаҳои мушаххаси илмие, ки дар раванди таҳқиқот ба даст оварда шудаанд ва дорои навгонии илмӣ мебошанд, чунинанд:

- хусусиятҳои идоракунии ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар соҳаи саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси таҳлили амиқи мафҳум ва категорияи «фаъолияти сармоягузорӣ» ҳамчун маҷмуи васеи самтҳои ояндадори татбиқи он, таъминоти захиравӣ, сатҳи самаранокӣ ва омилҳои таъсиррасонӣ бо маблағгузорӣ ба сармояи асосӣ алоқаманд, ошкор карда шудааст;

- усулҳои ташаккул ва татбиқи сиёсати давлатии ҷалби сармоягузорӣ дар раванди саноатикунонии босуръати мамлакат, тавассути ташкил ва аалинамоии барномаҳо ва лоиҳаҳои сармоягузори давлатӣ, инчунин беҳтарсозии фазои дохилию берунӣ муҳити фаъолияти сармоягузорӣ, муайян карда шудааст;

- дезагрегатсияи мафҳуми «лоиҳаҳои сармоягузорӣ» дар раванди саноатикунонии босуръати мамлакат дар сатҳи ҷумҳурӣ ва минтақа бо истифода аз меъёрҳои гуногун, гурӯҳбандӣ карда шуд;

- ҷанбаҳои методологӣ ва муаммоҳои идоракунии раванди саноатикунонии босуръати мамлакат тавассути татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар сатҳи ҷумҳурӣ ва минтақа ошкор гардида, шаклҳои танзими давлатии фаъолияти сармоягузорӣ дар соҳаи саноат пешниҳод гардид;

- нишондиҳандаҳои тамоюл ва имконоти тавсеаи фазои саноатии дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва имкониятҳои истифодабарии он барои гурӯҳбандии минтақаҳо аз нуқтаи назари рушди саноат асоснок ва муайян карда шудааст. Муайян карда шудааст, ки ба чунин нишондиҳандаҳо шомиланд: рушди солонаи ҳаҷми умумии маҳсулоти саноатӣ, сохтори истеҳсоли маҳсулот аз рӯи бартарияти нишондиҳандаҳои асосии саноатӣ, вазни қиёсии минтақаи алоҳида дар маҷмуи маҳсулоти минтақавӣ, раванди ҷалби сармоягузориҳои мустақими хориҷи дар минтақа ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар минтақаҳои кишвар;

- нишон дода шудааст, ки усули барномавии маблағгузориҳои лоиҳаҳои сармоягузорӣ тавассути татбиқи Барномаи миёнамуҳлати сармоягузориҳои давлатӣ, усули муҳими идоракунии дар ноил гардидан ба мақсади саноатикунонии босуръати мамлакат мебошад. Дар кори илмӣ асоснок карда шудааст, ки тартиботи маъмурӣ, муайянкунии меъёрҳо барои ворид намудани лоиҳаҳои сармоягузорӣ ба Барномаи сармоягузориҳои давлатӣ, муайянкунии сарчашмаҳои маблағгузорӣ, инчунин ба инобат гирифтани таъсири хавф ҳангоми татбиқи онҳо, воситаи асосии идоракунии дар маблағгузорӣ ва татбиқи амалии вазифа дар раванди саноатикунонии босуръати мамлакат ба ҳисоб меравад.

- ошкор карда шудааст, ки дезагрегатсияи мафҳуми лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар раванди саноатикунонии босуръати мамлакат

имконият медиҳад, ки гурӯҳбандии лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар сатҳи ҷумҳуриявӣ ва минтақавӣ дар раванди банақшагирии пешниҳоди лоиҳаҳои сармоягузорӣ арзёбӣ гардида, зарурияти банақшагирии пешниҳоди лоиҳаҳои сармоягузори минтақавии афзалиятдошта, ҳамчун механизми идоракунии тавсеаи фазои саноатии кишвар асоснок карда шавад. Дар диссертатсия нишон дода шудааст, ки дар раванди банақшагирии пешниҳоди лоиҳаҳои сармоягузорӣ, ҳиссаи лоиҳаҳои сармоягузори ҷумҳуриявӣ дар самти саноат, ки бештар ба рушди инфрасохтори саноатӣ тааллуқ дорад, камтар ба назар мерасад;

- дар асоси таҳлили индекси рушди солони ҳаҷми умумии маҳсулоти саноатӣ, сохтори истеҳсоли маҳсулот аз рӯи нишондиҳандаҳои асосии саноат, вазни қиёсии минтақаи алоҳида дар маҷмуи маҳсулоти минтақавӣ, раванди сармоягузориҳои мустақими хориҷӣ ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар минтақаҳои кишвар, ҳолати кунунии раванди саноатикунони босуръати минтақаҳои кишвар муайян карда шуд. Дар диссертатсия нишон дода шудааст, ки барои бештар самаранок истифода бурдани иқтисодии ашёи хом ва бойгарии табиӣ минтақаҳо, баланд бардоштани ҳиссаи лоиҳаҳои сармоягузори сатҳи ҷумҳуриявӣ дар раванди саноатикунони босуръат дар ҳар як минтақаи кишвар Шурои машваратӣ оид ба рушди соҳаи саноат бояд созмон дода шуда ва фаъолияти он бо Шуроҳои маҳаллию минтақавии соҳибкорию сармоягузори амалкунанда ҳамоханг карда шавад;

- баҳодихии самаранокӣ ва идоракунии давлатии татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ нишон доданд, ки бо мақсади баланд бардоштани нақш ва мақоми лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар раванди саноатикунони босуръат, дар баробари Барномаи сармоягузориҳои давлатӣ дар сатҳи ҷумҳурӣ, бо назардошти иерархияи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар сатҳи ҷумҳурӣ ва минтақа ва зиёд намудани ҳиссаи саноати коркард дар сохтори саноати мамлакат, зарур аст, ки Барномаи сармоягузориҳои давлатӣ дар саноат таҳия ва қабул карда шавад;

- ошкор карда шудааст, ки муҳимтарин қарори идоракунии дар сатҳи давлатӣ бо мақсади тавсеаи фазои саноатии мамлакат, ин қорӣ намудани механизми дусатҳии идоракунии дар татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ мебошад. Дар қори диссертатсионӣ нишон дода шудааст, ки қорӣ намудани чунин механизми дусатҳа имкон медиҳад, ки самтҳои стратегии амалӣ намудани ҳадафи саноатикунони босуръати кишвар асоснок карда шаванд. Инчунин дар қори диссертатсионӣ бо истифода аз амсиласозии иқтисодӣ-математикӣ ояндабинии ҳаҷми сармоягузорӣ ва маҳсулоти саноатии кишвар барои давраи то соли 2030 дар асоси амалишавии бандҳои Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 ва эълони ҳадафнок - солҳои 2022-2026-«Солҳои рушди саноат» муайян карда шудааст.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда.

Дар муқаддима мубрам будани рисолаи илмӣ асоснок гардида, сатҳи таҳқиқи қор, объект, предмет, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот,

асосҳои методологӣ ва назариявӣ, заминаҳои меъёрӣ, навгониҳои илмӣ, аҳамияти назариявӣ, амалӣ, хулоса ва натиҷаҳои таҳқиқот пешбинӣ гардидааст (сах. 5-22).

Дар боби якум «Асосҳои назариявии механизми ташкилӣ-иқтисодии идоракунии лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар соҳаи саноат» (сах. 23-84) докторант масъалаҳои лоиҳаи сармоягузорӣ, ҳамчун воҳиди ченаки ҳолати фазои сармоягузорӣ дар кишвар, усулҳои ташаккул ва татбиқи сиёсати давлатии ҷалби сармоягузорӣ ба татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар соҳаи саноат ва дастгоҳи концептуалӣ ва гурӯҳбандии хавфҳои татбиқи механизми лоиҳаҳои сармоягузорино мавриди таҳлил қарор додааст.

Дар ин қисмат муаллиф, фаъолияти сармоягузорино таҳлил намуда, маълум намудааст, ки он аз як қатор воҳиди ченак ба монандӣ: - ҷолибияти сармоягузорӣ; - иқтидори сармоягузорӣ; - сиёсати сармоягузорӣ; - фаълосозии сармоягузорӣ; - фазои сармоягузорӣ, лоиҳаҳои сармоягузорӣ ва ғайра иборат мебошад (сах. 43).

Диссертант дар асоси таҳлилҳо қайд намудааст, ки ташаккул ва татбиқи сиёсати давлатии ҷалби сармоягузорӣ дар раванди саноатикунории босуръати мамлакат ба воситаи истифодаи усулҳои барномавӣ (Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030), ташкилӣ-ҳуқуқӣ (Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи созишномаи сармоягузорӣ»; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сиёсати давлатӣ дар соҳаи саноат»), институтсионалӣ-молиявӣ, ва ниҳоят усулҳои хавф ва кафолатнокии давлатӣ (Барномаи сармоягузориҳои давлатӣ барои солҳои 2021-2025) тавассути эълони ҳадафнок (Солҳои 2022-2026 - «Солҳои рушди саноат») ва барномасозии мақсадноки соҳа (Барномаи саноатикунории босуръати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2020-2025) ба роҳ монда шудааст (сах. 64).

Докторант дар диссертатсияи худ қайд менамояд, ки барои муайян кардани афзалият ва самаранокии лоиҳаҳои сармоягузорӣ, аз он ҷумла дар минтақаҳои кишвар дар адабиёти иқтисодӣ арзёбии гуногуни методологӣ ин лоиҳаҳо истифода мешаванд. Усули арзёбии лоиҳаи сармоягузорӣ аз рӯи муҳлати бозпардохт (Pay Back Period – PBP), усули баҳодихии лоиҳаи сармоягузорӣ аз рӯи меъёри дохилии даромадноқӣ (Internal Rate of Return – IRR), усули баҳодихии лоиҳаи сармоягузорӣ аз рӯи арзиши ҷорӣ соф (Net Present Value – NPV) ва усули баҳодихии лоиҳаи сармоягузорӣ аз рӯи коэффитсиенти даромадноқӣ (Profitability Index – PI) (сах. 80). Ҳамзамон, аз усулҳои болозикр докторант дар таҳқиқоти рисола усули лоиҳаи сармоягузорӣ аз рӯи арзиши ҷорӣ соф (Net Present Value – NPV) интихоб намудааст (сах. 81), ки дақиқан ва дурусттар арзиши воқеӣ ва ғоиданокӣ, арзиши ҳозираи соф, даромади софи дисконтиронӣ, арзиши даромади софи дисконтиронӣ аз рӯи якчанд лоиҳаҳои сармоягузорӣ арзёбӣ карда мешавад.

Дар боби дуюм «Асосҳои методологӣ ва идоракунии лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон» (сах. 85-143) диссертант лоиҳаҳои сармоягузорино минтақавӣ ҳамчун воситаи

идоракунии раванди саноатикунони мамлакат, ҷанбаҳои институтсионалии танзими давлатии фаъолияти сармоягузорӣ дар соҳаи саноат ва зарурияти такмили сиёсати сармоягузорӣ дар стратегияи рушди саноатро хулосагирӣ намудааст.

Ғайр аз ин, дар диссертатсия гуфта мешавад, ки раванди саноатикунони иқтисодиёти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба сармоягузорӣ, махсусан ба сармоягузори хориҷӣ тавассути татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ ба ҳамворакунии ҳудудии рушди минтақаҳо ниёз дорад. Татбиқи лоиҳаҳои сармоягузориро метавон тавассути ҷалби сармоягузорӣ аз ҳукумати мамлакатҳои хориҷӣ ва ташкилотҳои байналмилалӣ молиявӣ татбиқ намуд (сах. 102-103).

Аз тарафи диссертант қайд гардидааст, ки барои ташаккул ва татбиқи сиёсати давлатии ҷалби сармоягузорӣ дар раванди саноатикунони босуръати кишвар, пеш аз ҳама, тавассути усули идоракунии мақсаднок дар заминаи банақшагирии индикативӣ амалӣ карда мешавад. Масалан, принсипи саноатикунонӣ дар рушди кишвар, ки дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 пешбинӣ шудааст, ба худ иҷрои амалии оянда дар намуди ҳадафи ҷоруми рушди миллий – саноатикунони босуръат ва эълон намудани солҳои 2022-2026 - «Солҳои рушди саноат», ки дар он вазифаҳо, меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои индикативии рушди соҳаи саноат муайян шудаанд (сах. 13).

Дар асоси арзёбии муаммоҳои мавҷудбуда, ба андешаи муаллиф барои рушд ёфтани соҳаи саноат дар мамлакат якчанд мушкilot вучуд дорад, ки ҳар кадоми онҳо шарҳ дода шудаанд (сах. 130-132). Инчунин, муаллиф дуруст қайд намудааст, ки ҳангоми шакливозкунии иқтисодиёт таваҷҷуҳи хоса ба корхонаҳои саноатӣ барои дар оянда самаранокӣ фаъолияти онҳо дода шуда буд ва агар ба таҳлили ҳаҷми истехсоли маҳсулоти саноатӣ аз ҳисоби корхонаҳои саноатии бахши давлатӣ ва ғайридавлатӣ назар афканем, пас маълум мегардад, ки ҳаҷми истехсоли маҳсулоти саноатӣ аз ҳисоби бахши давлатӣ қариб ба камшавӣ ва аз ҳисоби бахши ғайридавлатӣ ба афзоиш рӯ меорад (сах. 141). Ин гуфтаҳо дар мисоли ҷадвали 2.7. оварда шудааст (сах. 142).

Дар боби сеюм «Таҳлили раванди сармоягузорӣ дар татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар соҳаи саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон» (сах. 144-206) аз тарафи докторант таҳлили вазъи кунунӣ ва баҳодиҳии тавсеаи фазои саноатии кишвар, вазъи сармоягузорӣ ба раванди саноатикунони босуръат дар шароити муосир ва усули барномавии маблағгузориҳои лоиҳаҳои сармоягузорӣ тавассути Барномаи сармоягузориҳои давлатӣ мавриди омӯзиш қарор гирифта шудааст.

Диссертант дар таҳқиқоти худ қайд менамояд, ки барои боз ҳам тақвият додани ҳадафи ҷоруми стратегӣ – саноатикунони босуръати кишвар Нақшаи амалиёти рушди саноат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2022-2026 қабул ва дар амал татбиқ карда шуда истодааст. Раванди татбиқи Нақшаи амалиёти бо рушди дигар ҷанбаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ки ҷорабиниҳои банақшагирии саноатикунони босуръати

кишварро муайян менамояд, алоқаманд мебошад. Нақшаи амалиётӣ дар асоси самтҳои стратегии Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон 1-уми декабри соли 2021 таҳия гардида, сохтори нақшаи он аз ду сатҳи оптималӣ иборат мебошад, ки равишҳои умумии стратегӣ ва чорабиниҳои мушаххасро оид ба саноатикунони босуръат муайян менамояд (сах. 158).

Ҳамзамон, аз тарафи диссертант дар расми 3.2. Идоракунии сифати лоиҳаҳои сармоягузорӣ (сах. 178) ва расми 3.3. Давраи ҳаётии лоиҳаи сармоягузорӣ (сах. 179) бараъоло инъикос гардида, нақши самаранокии лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар раванди саноатикунони босуръат қайд гардидааст.

Муаллиф дар асоси таҳлилҳо дуруст қайд менамояд, ки ташкили Барномаи сармоягузориҳои давлатӣ ҳамчун усули маблағгузори барномавии лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар рушди бахши инфрасохтор барои саноатикунони босуръати мамлакат, инчунин воситаи кафолати давлатӣ дар ҷалби сармояҳо, баромад мекунад. Воситаи кафолатдиҳии давлатӣ дар доираи Барномаи сармоягузориҳои давлатӣ ба он хотир аст, ки аксарияти лоиҳаҳои сармоягузорӣ донорҳои худро намеёбанд ва ҳукумати мамлакат барои ҷалб намудани диққати донорҳоро тавассути чудо намудани маблағ аз ҳисоби буҷети давлатиро ба роҳ мемонад. Бо ин роҳ донорҳои лоиҳаҳои сармоягузорӣ бовари ҳосил намуда, дар татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ ҳиссаи худро мегузоранд (сах. 203-204).

Дар боби чорум «**Ҳусусиятҳои татбиқи идоракунии лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар саноати минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон**» (сах. 207-272) муаллиф лоиҳаҳои сармоягузори минтақавӣ, ҳамчун воситаи ҳамворакунии рушди ҳудудии саноатикунони босуръати минтақаҳо, хусусиятҳои амалишавии лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар соҳаи саноати минтақаҳои Душанбе, НТМ, Суғд, Хатлон ва ВМКБ-ро таҳлил намуда, натиҷагирӣ кардааст.

Дар ин қисмат докторант бинобар маълумоти Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар минтақаҳои ҷумҳурӣ 50 лоиҳаи сармоягузорӣ аз рӯи соҳаҳои иқтисодиёт дар бахшҳои саноати кӯҳӣ, инфрасохтор, саноати сабук, кишоварзӣ, бахши иҷтимоӣ ва сайёҳӣ барои татбиқ ва амалӣ пешниҳод гардида ро дар ҷадвали 4.1. Параметрҳои асосии соҳаҳои лоиҳаҳои сармоягузорӣ аз рӯи минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил намуда, муайян намудааст, ки 33 лоиҳаи сармоягузорӣ дар раванди саноатикунони босуръат ба маблағи умумии беш аз 1313,62 пешниҳод шудааст, ки асосан ба минтақаҳои Хатлону Суғд рост меоянд (сах. 216-220).

Аз тарафи докторант, дар асоси омӯзиш ва таҳлили хусусиятҳои амалишавии лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар соҳаи саноати минтақаҳои мамлакат, барои бештар самаранок истифода бурдани иқтидори ашёи хом ва бойгариҳои табиӣ минтақаҳо, инчунин барои баланд бардоштани сатҳи лоиҳаҳои сармоягузори сатҳи ҷумҳуриявӣ дар раванди саноатикунони босуръат, пешниҳод гардидааст, ки дар ҳар як минтақаи малакат Шурои машваратӣ оид ба рушди соҳаи саноат созмон дода

шавад. Таъсиси Шурои машваратӣ оид ба рушди соҳаи саноат дар минтақаҳои кишвар барои ҷамоаҳои соҳаи корӣ низоми давлатӣ, ҷамоаҳои ва ҷамоаҳои илм ва истеҳсолот бо ҳам тавҷеи буда, мақсад ва фаъолияти онҳоро дар кӯтоҳтарин вақт бо ҳам мувофиқ ва самарабахш менамояд (саҳ. 269).

Ҷамоаи, истифода аз як қатор нишондиҳандаҳо, аз ҷумла индекси рушди соҳаи ҳаҷми умумии маҳсулоти саноатӣ дар минтақа, соҳаи истеҳсоли маҳсулот аз рӯи нишондиҳандаҳои асосии саноат, истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ дар минтақа, ҳаҷми сармоягузориҳои хориҷӣ дар минтақа ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар минтақаҳои Душанбе, НТМ, Суғд, Хатлон ва ВМКБ-ро таҳлил намуда, ҳулосагирӣ намудааст, ки нишондиҳандаҳои мазкур бо ҳам тавҷеи мебошанд ва дар саноатикунонии босуръати иқтисодиёти мамлакат мусоидат менамоянд (саҳ. 232-272).

Дар боби панҷум «Таҳлили механизми идоракунии лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар соҳаи саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон» (саҳ. 273-326) докторант роҳҳои баланд бардоштани сифат ва татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар соҳаи саноат, механизми дусатҳаи идоракунии татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва самтҳои ҳадафҳои стратегии татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар соҳаи саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Дар ин қисмат муаллиф дар қадвалҳои 5.1 (саҳ. 281), 5.2 (саҳ. 282), 5.3 (саҳ. 283), 5.4 (саҳ. 284), 5.5. (саҳ. 285), 5.6. (саҳ. 286) истифода аз усули арзиши ҷорӣ соф NPV лоиҳаҳои сармоягузориҳои дар минтақаҳои кишвар татбиқшавандаро таҳлил ва натиҷагирӣ намуда, қайд менамояд, ки танҳо 2 лоиҳаи сармоягузорӣ (қадвали 5.7., саҳ. 287) натиҷаи масбӣ доранд.

Ҷамоаи, аз тарафи муаллиф дар натиҷаи таҳлилҳо қайд гардидааст, ки монанд ба Барномаи сармоягузориҳои давлатӣ дар сатҳи ҷумҳурӣ Барномаи сармоягузориҳои давлатӣ дар саноатӣ ташкил карда шавад (расми 5.2., саҳ. 292). Мақсад аз ташкил намудани Барномаи сармоягузориҳои давлатӣ дар саноатӣ ин ворид намудани танҳо лоиҳаҳои сармоягузориҳои саноатӣ мебошад. Ин маънои онро дорад, ки чун дар Барномаи сармоягузориҳои давлатӣ, давлат ба сифати кафил дар кӯмак намудани татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ баромад менамояд, ба хусус, ҳангоми ҷалби ҷӣ сармоягузориҳои хориҷӣ ва ҷӣ сармоягузориҳои маҳаллӣ, дар ин ҳолат низ ҳукумати мамлакат дар кӯмак ва самаранокӣ татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар соҳаи саноат кафолат медиҳад (саҳ. 291).

Илова бар он, аз тарафи докторант дар диссертатсия пешниҳод карда мешавад, ки механизми дусатҳаи татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ ҳам дар доираи Барномаи сармоягузориҳои давлатӣ ва ҳам лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар минтақаҳои мамлакат, бо мақсади тавсеаи фазаи саноатӣ мусоидат менамояд (расми 5.3.). Дар ин ҳолат, робитаи вазифавӣ миёни самтнокӣ ва сарчашмаҳои маблағгузорӣ аз ҷониби чунин институтҳо ба монанди Шурои машваратӣ оид ба беҳтар

намудани фазои сармоягузорӣ, институтҳои марказии идоракунанда, институтҳои маҳаллии минтақавии идоракунанда дар ҳалли масъалаҳои саноатикунони босуръат, марказҳои минтақавии идоракунандаи лоиҳаҳо дар ҷанбаи рушди саноат ва агентҳои хоҷагидорӣ татбиқкунандаи лоиҳаҳои минтақавӣ дар соҳаи саноат таъмин карда мешаванд (саҳ. 303-304).

Диссертант дар таҳлилҳои худ самтҳои ҳадафноки стратегӣ татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар соҳаи саноати Ҷумҳурии Тоҷикистонро (расми 5.4., саҳ. 310) пешниҳод намуда, бо истифода аз амсиласозии иқтисодӣ – математикӣ дар расми 5.5. ҳаҷми сармоягузориҳо, барои солҳои 2023-2030 (саҳ. 324) ва расми 5.6. ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ барои солҳои 2023-2030 (саҳ. 325) ояндабинӣ намудааст.

Дар хулоса, хулосаҳои асосии назариявӣ ва тадбирҳои амалӣ пешниҳод карда шудаанд, ки расидан ба ҳадафи гузошташуда ва ҳалли вазифаҳои ин таҳқиқотро инъикос мекунанд (саҳ. 327-333). Инчунин дар диссертатсия дар қисмати замимаҳо (саҳ. 386-400) маълумоти мухтасари лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (саҳ. 386), ҳисоби лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тавассути NPV (саҳ. 394), намунаи дархости лоиҳавӣ (саҳ. 398) ва ҳайати комиссия оид ба интиҳоби лоиҳаҳои сармоягузориҳои давлатӣ ҷиҳати ворид намудан ба Барномаи сармоягузориҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон (саҳ. 400) оварда шудааст.

Хулоса ва натиҷаҳои рисолаи илмӣ мазкур барои истифода ба Вазорати саноат ва технологияҳои нави Ҷумҳурии Тоҷикистон (санади татбиқ аз 07.02.2023, №19-250), Кумитаи давлатии сармоягузорӣ ва идораи амволи давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон (санади татбиқ аз 17.02.2023, №2-1г/58), Шурои машваратии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба беҳтар кардани фазои сармоягузорӣ (санади татбиқ аз 15.02.2023, №10/И-с) ва дар раванди дарсгузарӣ дар Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон (натиҷаҳои таҳқиқот аз 06.02.2023, №01/48) пешниҳод гардидааст.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот дар он аст, ки хулосаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ метавонанд ҳамчун заминаи коркардҳои илмӣ дар фаъолияти амалӣ ва таҳияи минбаъдаи Барномаи сармоягузориҳои давлатӣ дар раванди идоракунии татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар шароити саноатикунони босуръати кишвар ба инобат гирифта шаванд.

Маводи таҳқиқотиро ҳангоми хондани лексия оид ба курси “Сармоягузори байналмилалӣ”, “Идоракунии лоиҳаҳои сармоягузорӣ”, “Менечменти молиявӣ”, “Муносибатҳои байналмилалӣ асбӯрӣ-қарзӣ”, инчунин ҳангоми хондани маърузаҳо дар курси махсус оид ба татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар саноатикунони босуръат ба ихтисосҳои

иқтисодӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ва миёнаи касбии кишвар хондан мумкин аст.

Асосҳои назариявии таҳқиқот ба муқаррароти бунёдии олимони ватанӣ ва муҳаққиқони мамолики дигар дар идоракунии татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорию саноат, баррасии масъалаи тавсеаи фазои саноатӣ дар саноатикунории босуръати кишвар асоснок карда шудааст.

Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Вобаста ба рисолаи илмӣ аз тарафи муҳаққиқ 65 корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ иҷро гардидааст, ки 54 ҷ.ҷ.-ро ташкил медиҳад. Аз онҳо 15 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои илмӣ аз тарафи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тақризшаванда ба нашр расонида шудааст.

Сохтори диссертатсия дар асоси мақсаду вазифаҳои дар он гузошташуда муайян карда шудааст. Диссертатсия аз муқаддима, панҷ боб, понздаҳ зербоб, 60 ҷадвал, 21 расм, хулосаву пешниҳод иборат буда, бо истифода аз 337 сарчашма таҳия карда шуда, дар 393 саҳифаи компютерӣ омода карда шудааст.

Дар маҷмӯъ бояд қайд кард, ки қори диссертатсионии мазкур таҳқиқоти илмӣ мустақилонаи пурра анҷомёфта мебошад, ки нағзониҳои назариявӣю методӣ, инчунин аҳамияти амалиро дар худ таҷассум менамояд.

Автореферат ва корҳои нашр гардидаи муаллиф дар худ таркибу мундариҷаи асосии диссертатсия ва навоарию илмӣ онро ифода менамояд. Қори диссертатсионӣ сохтори мантиқии мукамал дошта, натиҷаҳои ба дастовардаи муаллиф арзиши илмӣ дорад, ки асосҳои назариявӣю методӣ ва амалии идоракунии лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар раванди саноатикунории босуръати Ҷумҳурии Тоҷикистонро инъикос мекунад.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссия. Таҳассуси илмӣ Сафоев Абдумачид Каримович доғталаби дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.06.04 - Ташкил ва идоракунии корхонаҳо, низомҳо ва комплексо мутобиқат мекунад.

Ба андешаи мо, чун ҳар як қори илмӣ дар диссертатсияи пешниҳодшуда баъзе ҷиҳатҳои мувоҳисавӣ, яъне баҳснок ва камбудихо ба ҷашм мерасад:

1. Дар боби 1-м диссертант таҳлили илмиро анҷом додааст, аммо нисбатан таҳқиқоти сатҳӣ мушоҳида мегардад. Масалан, дар сах. 27 доир ба назарияи неокласикӣ (Ҷ. Мид, Э. Денисон, Р. Солоу ва дигарон), ки асосан ҷанбаҳои микроиқтисодии назарияи сармоягузорию меомӯхтанд, ба пайваस्ताгии самаранокии се омили истеҳсолот – сармоя, меҳнат ва сарватҳои табиӣ, ки афзоиши истеҳсолотро бо сарфи

камтарини меҳнат ва маблағ таъмин мекард. Онҳо таъсири сармояи андӯхти ҷамъшударо ба нархи пешниҳоди молҳои сармоягузорӣ таҳқиқ намуда, қонуни иваз кардани намудҳои алоҳидаи ин молҳоро бо шабеҳиятдошта арзонтар ташкил доданд. Дар ин ҷо бояд ибораи самараноктарро истифода бурд, на арзонтар.

2. Дар рисолаи докторӣ ба таври кифоягӣ ва мушаххас тадбирҳо оид ба такмил ва самаранокии тақсимоти даромад аз идоракунии лоиҳаҳои сармоягузорӣ нишон дода нашудааст.

3. Дар сах. 53-54, диссертант қайд менамояд: «Аммо мавҷуд набудани механизмҳои самарабахши татбиқи афзалиятҳои рушди илмию техникӣ, ки давлат муайян кардааст, инчунин меъёрҳои объективии арзёбии натиҷаҳои фаъолияти ташкилотҳои илмӣ имкон намедиханд, ки захираҳо барои дастгирии донишкадаю донишгоҳҳо, мактабҳои илмӣ-педагогӣ ва таъмин намудани тараққиёти пешқадами базаи моддию техникӣ ва кадрҳои онҳо истифода гарданд. Аммо бояд дар инҷо институтҳои илмӣ-тадқиқотиро дар назди АМИҚТ, вазоратҳо ҳамроҳ намуд.

4. Дар сах. 171-172 диссертант рақамҳои ҷадвали 3.6-ро таҳлил намудааст, аммо рақамҳоро нодуруст шарҳ додааст. Масалан, ҳаҷми умумии маблағгузориҳои асосӣ 94,3% нею 6,7% паст шудааст, ё ки саҳми кишоварзи 15,5% нею 84,5% паст шудааст ва ғайра бояд бошад.

5. Дар сах. 209. Диссертант менависад: Маҳз ҳамворакунии рушди ҳудудии саноатикунонии босуръат ба бисёр мамлакатҳои тараққиқардаистода имконият дод, ки дар шароити ҳозира натиҷаҳои барҷаста ба даст оваранд. Дар мафҳуми васеъ ин раванд «азнавсозӣ-модернизатсия» номида мешавад. Бояд қайд намуд, ки ин мафҳумҳо синоним нестанд. Модернизатсия ба шароити муосир мувофиқ шудани асосан, таҷҳизот мебошад. Аммо азнавсозӣ бошад ин реконструксия аст, ки на танҳои навосозии таҷҳизот, балки навкунии қисмати пасивии фондҳои асосиро дар назар дорад.

6. Дар боби 5, зербоби 5.3. Самтҳои ҳадафноки стратегияи татбиқи лоиҳаҳои сармоягузорӣ дар соҳаи саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон бо усули амсиласозии риёзӣ-иқтисодӣ кӯшиш намудааст, ки таъсири сармоягузорӣ ба соҳаҳои иқтисодиёти миллӣ, махсусан ба сармоягузорӣ ва саноатикунонии босуръати кишвар барои давраи то соли 2030 аз рӯи ҷалби сармоягузорӣ ва рушди ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ дар асоси амалишавии бандҳои Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 ва эълони ҳадафнок - солҳои 2022-2026-«Солҳои рушди саноат» дар кори диссертатсионӣ ояндабинӣ намояд. Мувофиқи ҳисобҳои муаллиф дар

соли 2030 ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ нисбати соли 2021 1,64 маротиба афзоиш ёфта, дар соли 2030 бояд 29455,55 млн. сомони ро ташкил диҳад. Аммо бояд қайд намуд, ки дар соли 2021 ҳаҷми маҳсулоти саноатӣ 38829 млн. сомони ро ташкил намуд.

7. Дар диссертатсия дар ҷумлабандиҳо камбудиҳои таҳрирӣ мушоҳида мегардад. Масалан, дар нақшаи кор, зербоби 1.2. «Усулҳои ташаккул ва татбиқи сиёсати давлатии ҷалби сармоягузори ба татбиқи лоиҳаҳои сармоягузори дар соҳаи саноат» оварда шудааст, ҳол он ки он бояд «Усулҳои ташаккул ва татбиқи сиёсати давлатии ҷалби сармоягузори доир ба татбиқи лоиҳаҳои сармоягузори дар соҳаи саноат» бошад. Ё ки дар зербоби 3.2. ибораи «ва таъсири он» намерасад. Номи зербоби 3.3. ҳам таҳрирталаб аст. Ғайр аз ин дар кори диссертатсионӣ баъзе калимаҳо бе тарҷума омадаанд, ки забони диссертатсияро коста менамоянд. Масалан: оптимизатсия - оқилона ташкил намудан; номенклатура – номгӯй, компонент - ҷузъ; параметр – нишондиҳанда ё ченак бошад беҳтар буд ва ғ. Инчунин хатогиҳои имловӣ ба ҷашм мерасад.

Вале камбудиҳои зикршуда аҳамияти назариявӣю методологӣ ва амалии таҳқиқи амалии идоракунии лоиҳаҳои сармоягузори дар раванди саноатикунории босуръати Ҷумҳурии Тоҷикистонро паст намекунад.

Мазмуни диссертатсия шаҳодати кофӣ будани пуррагии баёни мазмун ва навгонии илмӣ доштани онро медиҳад. Муаллиф аз натиҷагирӣҳо хулосаҳо ва тавсияҳои худро баён намудааст, ки он метавонад барои рушди илми муосири ватанӣ дар соҳаи идоракунии лоиҳаҳои сармоягузори дар раванди саноатикунории босуръати Ҷумҳурии Тоҷикистонро хизмат намояд.

Бо ибрази чунин нуқтаи назар метавон гуфт, ки диссертатсияи Сафоев Абдумачид Каримович ба камбудиҳои номбар кардашуда нигоҳ накарда дар сатҳи зарурӣ омода карда шудааст ва аз ҷиҳати мазмун мутобиқи талаботҳои мавҷудбуда мебошад.

Умуман диссертатсия дар мавзӯи «Идоракунии лоиҳаҳои сармоягузори дар раванди саноатикунории босуръати Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.06.04 - Ташкил ва идоракунии корхонаҳо, низомҳо ва комплексҳо ба талаботҳои муқарраршуда мутобиқ буда, тавсия дода мешавад, ки кори илмии асоснокгардидаи ба итмом расида ҳисобида шуда, дорои ҳалли масъалаи аҳамияти соҳавирошта ба шумор рафта ва муаллифи он Сафоев Абдумачид

Каримович сазовори дараҷаи илмӣ доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.06.04 – Ташкил ва идоракунии корхонаҳо, низомҳо ва комплексҳо мебошад.

Муқарризи расмӣ:

д.и.и., профессор, профессори кафедраи
иқтисодиёти корхонаҳо ва соҳибкории
Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Т.Д.

Низамова Т.Д.

Нишона: Ҷумҳурии Тоҷикистон 734000

ш. Душанбе хиёбони Рӯдакӣ, 17. Web: www.tnu.tj

E-mail: tuhfamoh49@mail.ru, Моб: 2217711; +992 934238220

Имзои профессор Низамова Тӯҳфамо Давлатовнаро
тасдиқ менамоям. Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои
махсуси Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Э.Ш.Тавқиев